

Öğretmen Adaylarının Mesleki Etik Dışı Davranışlar ile İlgili Görüşleri

Prospective Teachers' Views about Occupational Unethical Behaviours

Kürşad Yılmaz*, Yahya Altinkurt**

Özet: Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşlerini belirlemektir. Tarama modelindeki araştırmanın örnekleminde Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 525 öğretmen adayı bulunmaktadır. Araştırmanın verileri "Etik Dışı Davranışlar Ölçeği" ile toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, t Testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğretmen adaylarının mesleki etik dışı davranışlara yüksek düzeyde katılım gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcılar, öğrenciler arasında zengin-fakir ayrımı yapmayı en yüksek düzeyde; kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders vermeyi ise en düşük düzeyde etik dışı davranış olarak görmektedir. Katılımcıların görüşleri toplam puanda cinsiyet, program ve sınıf değişkenlerine göre değişmemektedir. Ancak madde bazında cinsiyet, program ve sınıf değişkenlerine göre farklılıklar vardır. Öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimlerinde meslek etiği ilkelerine daha duyarlı hâle gelmeleri için önlemlerin alınması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik meslek etiği, etik dışı davranışlar, öğretmenlik mesleği, öğretmen adayları.

Abstract: The aim of this study is to find out prospective teachers' views about occupational unethical behaviours. The sample of the study, which is in survey model, is composed of 525 prospective teachers studying at Dumlupınar University Education Faculty. Data were gathered via "Unethical Behaviours Scale". For data analysis, descriptive statistics, t test and one-way variance analysis were used. According to the data gathered, it was found out that the prospective teachers attended the unethical behaviours at a high level. The participants view making discrimination between the rich and poor students as the most unethical behaviour, and tutoring outside school with wage as the least. The views of the participants, in the total score, vary depending on the variables of gender, program studied and grade. However, when the single items are considered, some differences were found depending on gender, program studied and grade variables. It can be suggested that some steps should be taken in the pre-service training period for the prospective teachers to become more sensitive to professional ethics.

Key Words: Teaching profession ethics, unethical behaviours, teaching profession, prospective teachers.

---

* Dr., Eğitim yönetimi, denetimi, planlaması ve ekonomisi alanında yardımcı doçenttir. Araştırma ilgi alanları; eğitim yönetiminde alternatif bakış açıları, liderlik ve eğitimde liderlik, örgütsel güven, örgütlerde güç, okul ve sosyal adalettir.

İletişim: Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Merkez Kampus, Kütahya. Ş kursadyilmaz@gmail.com Ş (+90 274) 265 2031/3267.

** Dr., Eğitim yönetimi, denetimi, planlaması ve ekonomisi alanında yardımcı doçenttir. Araştırma ilgi alanları; eğitimde liderlik, stratejik planlama, örgütsel adalet, örgüt kültürü, örgütsel güven, eğitimde etikler.

İletişim: Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Merkez Kampus, Kütahya. Ş yaltinkurt@gmail.com Ş (+90 274) 265 2031/3263.

Giriş

Son yıllarda üzerinde önemle durulan konulardan biri de meslek etiğidir. Birçok meslek ile ilgili etik ilkeler belirlenmekte ve meslek üyelerinin bu ilkelere uymaları beklenmektedir. Meslek etiğine olan ilgi giderek artmaktadır. Çünkü kimi mesleklerde karşılaşılan etik sorunlar artmakta ya da artan sorunların farkına varılmaktadır (Tepe, 2000). Meslek etiği, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde uyulması gereken davranış kuralları olarak tanımlanabilir (Aydın, 2003; Pehlivan-Aydın, 2001). Bu anlamda mesleki etik ilkeler, çalışanların mesleklerini yaparken sahip oldukları dünya görüşlerinden, kültürlerinden, ideolojilerinden, dinlerinden bağımsız olarak uymaları beklenen normlardır (Kuçuradi, 2003). Dünyanın neresinde olursan olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmalarının gerekli olması, meslek etiğinin en önemli yanlarından biridir (Kuçuradi, 1988). Meslek etiği ilkeleri, uyulması gereken ilkeleri belirlediği gibi, yapılmaması gereken etik dışı davranışların da belirleyicisi olmaktadır. Bu anlamda etik kodlar, mesleğin ideallerinin toplum ve meslek elemanları arasında paylaşılmasını sağlamakta; meslekteki etik davranışlara genel bir rehberlik yapmakta ve beklenen standartların altındaki davranışların disipline edilmesi için gereken, kabul edilebilir davranış standartlarının geliştirilmesini sağlamaktadır (Aydın, 2003).

Eğitimde etik değerler konusu, yirmi birinci yüzyılın başlangıcında eğitim yönetimi alanında temel öncelik taşıyan alanlardan biri durumuna gelmiştir (Gümüşeli, 2006). Bu anlamda öğretmenlik mesleği ile ilgili etik ilkeler de belirlenmeye çalışılmıştır. Aydın (2003) bu ilkeleri; profesyonellik, hizmette sorumluluk, adalet, eşitlik, sağlıklı ve güvenli ortamın sağlanması, yolsuzluk yapmamak, dürüstlük, doğruluk ve güven, tarafsızlık, mesleki bağlılık ve sürekli gelişme, saygı ve kaynakların etkili kullanımı olmak üzere on bir başlık altında toplamıştır. Bu ilkelere, branşı ne olursa olsun bütün öğretmen adaylarının uyması beklenmektedir. Çünkü eğitim öğretim sürecinde etik ilkelerin çok önemli bir yeri vardır. Öğretmenlik mesleği ile ilgili etik ilkeleri ya da etik dışı davranışları daha önemli hâle getiren temel nokta, eğitim sürecinin bireyleri ve toplumu doğrudan etkilemesidir. Öğretmenlerin görevi sadece bilgi yüklemek değil, aynı zamanda ahlak anlayışları ve değer sistemleri gelişmiş bireyler yetiştirmektir. Çünkü eğitim kurumu, bireysel ve toplumsal yaşamı doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda eğitim, toplumların geleceğinin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Öğretmenlik mesleği açısından etik kavramı; genel olarak öğrenciler, toplum ve diğer meslektaşları ile olan ilişkilerde ve bunun gibi diğer alanlarda

uyulması gereken kuralların ve yapılan görevin gerektirdiği sorumlulukların yerine getirilmesi olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte eğitim örgütlerinde etik ilkelere uygun karar verme, toplumsal yapı, örgütsel yapı, örgüt kültürü ve değerler, örgütsel ilişkiler, sosyal baskılar, kanunlar ve hükümet düzenlemeleri, örgütün etik kodları, fırsatlar, kişisel ölçütler ile örgütsel gereksinimler arasındaki gerilim, bireylerin değerleri, bireylerin kendi çıkarları ile başkalarının çıkarlarını dengeleme gereksinimi, örgüt politikaları gibi faktörlerden etkilenmektedir (Pelit & Güçer, 2006). Örgütsel yaşam içerisinde alınan kararlarda ve uygulanan tüm süreçlerde hem okul müdürünün hem de okuldaki diğer çalışanların etik davranışlar benimsemeleleri önemlidir (Altınkurt & Karaköse, 2009). Çünkü öğretmenler ve yöneticiler, hem ahlaki sorularla kuşatılmıştır, hem de şu anda öğrencilerinin, yani gelecek kuşağın eğitiminin ve ahlaki iyiliğinin sorumluluğu her zamankinden çok onlardadır (Haynes, 2002).

Eğitim-öğretim sürecinde etik ilkelerin yerleşmesinde, öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimleri çok önemli bir role sahiptir. Bu süreçte öğretmen adaylarının etik ilkelerden ve etik dışı davranışlardan haberdar edilmeleri gerekmektedir. Çünkü bazen etik ilkelerin iyi bilinmesi bile insanları etik dışı davranmanın çekiciliğine kurban olmaktan kurtaramamaktadır (Pehlivan-Aydın, 2001). Etik bir tutum olmamasına rağmen, pek çok insan kendi kişisel duygularını ve davranışlarını etik olarak görme eğilimindedir (Baloglu, Karadağ & Doğan, 2008). Bu durum ise insanların etik dışı davranışları kolaylıkla yapmalarına ve etik dışı davranışların ussallaştırılmasına yol açmaktadır.

Etik, insan davranışlarının “doğruluğunu” ya da “yanlılığını” değerlendirmede kullanılan ölçütlerle ilgilenmektedir. Bu anlamda sadece uyulması gereken etik ilkeleri değil, etik dışı davranışların belirlenmesi de konu açısından önemlidir. Ancak Türkiye’de etik dışı davranışlar ile ilgili az sayıda araştırma (Aksoy, 1999; Gözütok, 1999; Pelit & Güçer, 2006) vardır. Bu araştırmalar arasında öğretmen adaylarının etik dışı davranışlar ile ilgili görüşlerini belirlemeye çalışan araştırma (Pelit & Güçer, 2006) sayısı da çok azdır. Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili etik dışı davranışlar hakkındaki görüşlerini belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili etik dışı davranışlar hakkındaki görüşleri nasıldır?
2. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili etik dışı davranışlar hakkındaki görüşleri cinsiyet, program ve sınıf değişkenlerine göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Desen

Araştırma tarama modelindedir. Çünkü bu araştırmada öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili etik dışı davranışlar hakkındaki görüşleri geçmişte ve hâlen var olduğu hâli ile betimlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2009-2010 öğretim yılı Güz döneminde Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesinde kayıtlı olan ve derslere devam eden 866 öğretmen adayından oluşturmaktadır. Öğretmen adayları lisans (Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Okulöncesi Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği) ve tezsiz yüksek lisans (Sosyal Alan Öğretmenliği, Fen ve Matematik Alan Öğretmenliği) programlarında öğrenim görmektedir. Evrene ulaşma gücü olmadığı dikkate alınarak, yöntemin de tarama modeli olması ve daha güvenilir verilerin elde edilmesi amacı ile örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı, evrenin tümüne uygulanmış ancak 552 (% 64) anket yanıtlanmıştır. Yanıtlanan anketlerin incelenmesi sonucunda, yönergeye uygun doldurulmayan anketler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Değerlendirme dışı bırakılan anketler çıkarıldıktan sonra, 525 (% 61) anket değerlendirmeye alınmış ve üzerinde istatistiksel işlem yapılmıştır. Evrenin tamamından veri toplanmadığı için evren örnekleme dönüşmüştür. Katılımcıların % 69'u kadın (362 kişi), % 31'i erkek (163 kişi); % 57'si lisans (299 kişi), % 18,3'ü tezsiz yüksek lisans sosyal alanlar (96 kişi), % 24,8'i tezsiz yüksek lisans fen ve matematik alanları (130 kişi) öğrencisidir. Lisans öğrencilerin sınıf düzeylerine ilişkin dağılım incelendiğinde; % 29,1'i ikinci sınıf (87 kişi), % 44,5'i üçüncü sınıf (133 kişi), % 26,4'ü dördüncü sınıf (79 kişi) öğrencisi olduğu belirlenmiştir. Birinci sınıf öğrencileri, fakülteadaki eğitimlerinin ilk yılında olduğundan, mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili sağlıklı değerlendirmelerde bulunamayacakları düşüncesiyle örnekleme dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak "Etik Dışı Davranışlar Ölçeği (EDDÖ)" kullanılmıştır. Ölçek araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde ilk önce ilgili alanyazın taranmış ve daha önce kullanılmış olan ölçeklere ulaşılmıştır. Bu süreçte daha önce yapılmış araştırmalarda (Aksoy, 1999; Gözütok, 1999; Pehlivan-Aydın, 2001; Pelit & Güçer, 2006) kullanılan ölçeklerdeki etik ilkeler ve etik dışı davranışlar belirlenmiştir.

Belirlenen etik dışı davranışlardan oluşan bir ölçek hazırlanmıştır. Bu ölçek ile ilgili olarak eğitim yönetimi alanında uzman kişilere başvurulmuş ve görüşleri alınmıştır. Ölçeğin anlaşılabilirliği konusunda da öğretmen adaylarının görüşleri alınmış ve bu görüşlere göre düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlenen ölçek ön uygulama için örneklem dışındaki 300 öğretmen adayına uygulanmıştır.

EDDÖ'nün faktör yapısını belirlemek için açımlayıcı faktör analizi yaklaşımı ile yaygın olarak kullanılan temel bileşenler analizi tekniği kullanılmıştır. Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığı KMO ve Barlett testleri ile sınanmıştır. Veri setinin KMO değeri 0.95, Barlett Testi değeri 10753, df: 990, $p= 0.00$ 'dır. Buna göre veri setinin faktör analizi için uygun olduğu belirlenmiştir (Kalaycı, 2005). Faktör analizinin veri seti için uygun olup olmadığı, ölçekte yer alan maddelerin toplam çözüme katkı sağlayıp sağlamadığı ve diğer maddeler üzerinde bozucu etkisinin olup olmadığı ayrıca Antiimage korelasyon matrisi ile incelenmiştir. Antiimage korelasyon matrisinde köşegen değerlerinin 0.5'in üzerinde olması gerekmektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu & Yıldırım, 2005). Yapılan inceleme sonucunda köşegen değerlerinin 0.5'ten büyük olduğu ve tüm maddelerin örnekleme yeteneklerinin olduğu belirlenmiştir.

Yapıya ilişkin faktör sayısına karar verebilmek için faktörlerin öz değerlerine dayanan çizgi grafiği incelenmiş (Büyüköztürk, 2002; Green, Salkind & Akey, 1997), çizgi grafiğindeki eğimin kaybolmaya başladığı noktanın işaret ettiği sayıda faktör dikkate alınarak (Büyüköztürk, 2002; Kalaycı, 2005) ölçeğin tek boyutlu olduğu tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerleri iki maddede 0.30-0.44 arasında, diğer maddelerde ise 0.45-0.70 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamının açıkladığı toplam varyans % 35,48'dir. Tek boyutlu ölçeklerde açıklanan varyansın % 30'un üzerinde olması yeterli kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2002; Dunteman, 1989). Ölçeğin tümünün Cronbach alfa güvenilirlik kat sayısı $\alpha=0.95$ 'tir.

Ölçek Likert tipi 45 maddeden oluşmakta ve "1- etik, 2- hemen hemen etik, 3- kısmen etik, 4- etik değil ve 5- kesinlikle etik değil" yanıtları ile yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 45, en yüksek puan ise 225'tir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi öğretmen adaylarının belirlenen etik dışı davranışları onaylamadıklarını göstermektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcıların görüşlerinin belirlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde, frekans gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların görüşlerinin karşılaştırmalarında t testi ve ANOVA analizleri kullanılmıştır. Belirlenen farklılığın etki derecesini belirlemede, η^2 (eta-squared) istatistiği kullanılmıştır. η^2 , bağımsız değişkenlerle açıklanabilen bağımlı değişkenlerin varyans oranını anlatmaktadır. η^2 değerinin; 0.01-0.05 arasında olması zayıf, 0.06-0.13 arasında olması orta, 0.14'ten büyük olması güçlü bir etki olarak yorumlanmaktadır (Pallant, 2003).

Bulgular

Bu bölümde öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleği ile ilgili etik dışı davranışlara ilişkin görüşleri ile ilgili bulgulara, ardından cinsiyet, program ve sınıf düzeyi değişkenlerine ilişkin karşılaştırmalara yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının etik dışı davranışlar hakkındaki görüşlerinin genel ortalaması $\bar{x}=4.48$, standart sapması 0.38'dir. Bu veriler, öğretmen adaylarının etik dışı davranışlar ile görüşleri hakkında genel bir bulgu sağlamaktadır. Ancak, öğretmen adaylarının etik davranışlar arasında, hangi davranışları ön plana çıkardıklarının belirlenmesi de önem taşımaktadır. Bundan dolayı öğretmen adaylarının görüşlerinin ayrıntılı bir şekilde görülebilmesi için ölçekte yer alan tüm maddelerin ortalama ve standart sapmaları incelenmiştir. Tablo 1'de öğretmen adaylarının, en yüksek ve en düşük düzeyde katılım gösterdikleri onar etik dışı davranışa yer verilmiştir.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, öğretmen adaylarının en yüksek düzeyde etik dışı olarak gördükleri davranışların aritmetik ortalamaları 4.84 ile 4.64 arasında değişmektedir. Bu aritmetik ortalamalar, katılımcıların bu davranışları kesinlikle etik görmediklerini göstermektedir. Standart sapma değerleri de bu davranışların, öğretmen adaylarınca sıkı bir şekilde etik dışı davranış olarak algılandığını göstermektedir. Çünkü bu maddelere ilişkin standart sapma değerleri listedeki en düşük standart sapma değerleridir.

Tablo 1.
Öğretmen Adaylarının En Yüksek ve En Düşük Düzeyde Katılım Gösterdiği Etik Dışı Davranışlar

Önermeler	Etik					Kesinlikle etik değil						
	1	2	3	4	5	n	%	n	%	n	%	$\bar{x}$
1. Öğrenciler arasında zengin-fakir ayrımı yapma	3	0,6	1	0,2	5	1,0	60	11,4	456	86,9	4,84	0,48
2. Öğrencilere sözlü tacizde bulunma (küfürlü konuşma vb.)	2	0,4	1	0,2	7	1,3	62	11,8	453	86,3	4,83	0,47
3. Öğrenciyi sınıf içerisinde aşağılama	5	1,0	2	0,4	6	1,1	71	13,5	441	84,6	4,79	0,57
4. Öğrencilere dini konularda baskı yapma	4	0,8	1	0,2	6	1,1	82	15,6	432	82,3	4,78	0,54
5. Kişisel kazanç elde etmek için öğrencilere ve velilere bir şeyler satma	4	0,8	2	0,4	17	3,2	70	13,3	432	82,3	4,76	0,60
6. Öğrencilere dinsel inançları nedeniyle ayrıcalıklı davranma	4	0,8	1	0,2	7	1,3	97	18,5	416	79,2	4,75	0,56
7. Öğrencileri hakkında kasıtlı ve kötü niyetli açıklamalarda bulunma	4	0,8	3	0,6	10	1,9	90	17,1	418	79,6	4,74	0,59
8. Öğrencilere etnik kökenleri nedeniyle ayrıcalıklı davranma	1	0,2	2	0,4	11	2,1	110	21,0	401	76,4	4,73	0,53
9. Sınıftaki bazı grupların diğerleri üzerinde baskı kurmasına göz yumma	3	0,6	1	0,2	6	1,1	122	23,2	393	74,9	4,71	0,55
10. Meslektaşları hakkında kasıtlı ve kötü niyetli açıklamalarda bulunma	4	0,8	3	0,6	9	1,7	115	21,9	394	75,0	4,69	0,60

L→

1. Kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme	29	5,5	26	5,0	138	26,3	166	31,6	166	31,6	166	31,6	378	1.10
2. Sınıf içi kuralları kendi başına belirleme	9	1,7	15	2,9	126	24,0	235	44,8	140	26,7	140	26,7	391	0.87
3. Sınav sonuçlarını zamanında açıklamama	6	1,1	6	1,1	107	20,4	257	49,0	149	28,4	149	28,4	402	0.79
4. Alanıyla ilgili yayınları takip etmeme	3	0,6	7	1,3	94	17,9	286	54,5	135	25,7	135	25,7	403	0.73
5. Öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme	13	2,5	14	2,7	100	19,0	174	33,1	224	42,7	224	42,7	410	0.96
6. Yeterli alan bilgisine sahip olmama	8	1,5	16	3,0	55	10,5	245	46,7	201	38,3	201	38,3	417	0.84
7. Derslere yeterince hazırlıklı girmeme	3	0,6	3	0,6	48	9,1	290	55,2	181	34,5	181	34,5	422	0.67
8. Hasta olmadığı hâlde rapor alma	4	0,8	9	1,7	73	13,9	213	40,6	226	43,0	226	43,0	423	0.80
9. Derse geç giderek ya da erken ayrılarak eğitim sürecini kesintiye uğratma	4	0,8	4	0,8	46	8,8	238	45,3	233	44,4	233	44,4	431	0.72
10. Öğrencilerle ilişkilerinde laubali davranma	6	1,1	8	1,5	37	7,0	229	43,6	245	46,7	245	46,7	433	0.72

En Düşük Katılım Gösterilen Maddeler

Öğretmen adaylarının “en yüksek düzeyde” etik dışı davranış olarak değerlendirdikleri madde “Öğrenciler arasında zengin-fakir ayrımı yapma ($\bar{x} = 4.84$)” maddesidir. Katılımcıların % 86,9’u bu davranışın kesinlikle etik olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar, öğrencilere sözlü tacizde bulunma (küfürlü konuşma vb.), öğrenciyi sınıf içinde aşağılama, öğrencilere dinî konularda baskı yapma, kişisel kazanç elde etmek için öğrencilere ve velilere bir şeyler satma, öğrencilere dinsel inançları nedeniyle ayrıcalıklı davranma, öğrencileri hakkında kasıtlı ve kötü niyetli açıklamalarda bulunma, öğrencilere etnik kökenleri nedeniyle ayrıcalıklı davranma, sınıftaki bazı grupların diğerleri üzerinde baskı kurmasına göz yumma ve meslektaşları hakkında kasıtlı ve kötü niyetli açıklamalarda bulunma gibi davranışları da yüksek düzeyde etik dışı davranış olarak görmektedir. Katılımcıların çok büyük bir kısmı bu davranışların kesinlikle etik olmadığını ileri sürmüştür.

Öğretmen adaylarının en düşük oranda etik dışı davranış olarak gördükleri davranışların aritmetik ortalamaları 3.78 ile 4.33 arasında değişmektedir. Bu durum, katılımcıların bazı etik dışı davranışları tam olarak etik dışı davranış olarak görmediklerini göstermektedir. Öğretmen adaylarının “en düşük düzeyde” etik dışı davranış olarak gördükleri madde “Kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme ($\bar{x}=3.78$)” maddesidir. Katılımcıların % 63,2’si etik değil ve kesinlikle etik değil, % 26,3’ü kısmen etik, % 10,5’i ise etik ve hemen hemen etik yanıtını vermiştir. Buna göre katılımcıların % 36,8’i, kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme davranışını tam olarak etik dışı davranış olarak görmemektedir.

Öğretmen adayları, sınıf içi kuralları kendi başına belirleme, sınav sonuçlarını zamanında açıklamama, alanıyla ilgili yayınları takip etmeme, öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme, yeterli alan bilgisine sahip olmama, derslere yeterince hazırlıklı girmeme, hasta olmadığı hâlde rapor alma, derse geç girerek ya da erken ayrılarak eğitim sürecini kesintiye uğratma, öğrencilerle ilişkilerinde laubali davranma gibi etik dışı davranışları, görece olarak diğer etik dışı davranışlara göre daha az etik dışı görmektedir. Öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme davranışı ile ilgili olarak katılımcıların % 75,8’i etik değil ve kesinlikle etik değil yanıtını verirken, % 24,2’si etik, hemen hemen etik ve kısmen etik yanıtını vermiştir. Öğretmen adaylarının önemli bir kısmı (% 24,2) bu davranışı etik dışı davranış olarak görmemektedir.

Araştırmanın ikinci amacı; öğretmen adaylarının görüşlerinin cinsiyet, bölüm ve sınıf düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Öğretmen adaylarının etik dışı davranışlara ilişkin

görüşleri, ölçeğin tümünden alınan puanlar dikkate alındığında *cinsiyete* [$t_{(523)}=0.925, p>0.05$], öğrenim gördükleri programa [$F_{(2-522)}=1.188, p>0.05$] ve lisans öğrencilerinin sınıf düzeyine [$F_{(2-296)}=1.887, p>0.05$] göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Ancak konunun öğretmen adaylarının meslek etiğine ilişkin etik olmayan davranışlar ile ilgili görüşleri olması ve varsa bu konudaki olumsuz tutumların ayrıntılı olarak görülebilmesi için her üç değişkene ilişkin madde bazında analizler de yapılmıştır. Tablo 2’de öğretmen adaylarının görüşlerinin “cinsiyet” değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin t testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2.*Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre t Testi Sonuçları*

Maddeler	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	S	sd	t	P	Fark ve 2
1. Yalan söyleme	Kadın	362	4.65	0.61	523	2.35	0.01	1-2
	Erkek	163	4.50	0.69				$\eta^2 = 0.01$
2. Öğrencileri kişisel işlerinde kullanma	Kadın	362	4.47	0.72	523	2.80	0.00	1-2
	Erkek	163	4.28	0.77				$\eta^2 = 0.01$
3. Veli olanaklarını kişisel amaçları için kullanma	Kadın	362	4.65	0.62	523	2.35	0.01	1-2
	Erkek	163	4.50	0.67				$\eta^2 = 0.01$
4. Öğrencilere fiziksel ceza (dayak vb.) uygulama	Kadın	362	4.67	0.63	523	3.50	0.00	1-2
	Erkek	163	4.43	0.86				$\eta^2 = 0.02$
5. Öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme	Kadın	362	4.19	0.88	523	2.91	0.04	1-2
	Erkek	163	3.92	1.11				$\eta^2 = 0.02$
6. Öğrenciler arasındaki anlaşmazlıklarda adil olmama	Kadın	362	4.55	0.75	523	2.53	0.01	1-2
	Erkek	163	4.35	0.98				$\eta^2 = 0.01$
7. Belirli dinlerin ya da bu dinler içindeki grupların (mezheplerin vb.) önemsiz olduğunu öğretme	Kadın	362	4.61	0.62	523	2.25	0.02	2-1
	Erkek	163	4.73	0.46				$\eta^2 = 0.01$

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının etik dışı davranışlara ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre yedi maddede farklılaşmaktadır. Yalan söyleme, öğrencileri kişisel işlerinde kullanma, veli olanaklarını kişisel amaçları için kullanma, öğrencilere fiziksel ceza (dayak vb.) uygulama, öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme ve öğrenciler arasındaki anlaşmazlıklarda adil olmama gibi etik dışı davranışları kadın öğretmen adayları erkek öğretmen adaylarına oranla daha fazla etik dışı davranış olarak görmektedir. Ancak, “Belirli dinlerin ya da bu dinler içindeki grupların (mezheplerin vb.) önemsiz olduğunu öğretme” maddesi ile ilgili olarak, erkek öğretmen adayları kadın öğretmen adaylarına göre daha yüksek düzeyde etik dışı davranış olarak görmektedir. Farklılığın etki derecesini belirlemede, η^2 istatistiği kullanılmıştır. Buna göre katılımcı görüşleri tüm maddelerde “düşük düzeyde” farklılaşmaktadır. Tablo 3’te öğretmen adaylarının görüşlerinin “program” değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.

Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Program Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Maddeler	Program	n	$\bar{x}$	S	sd	F	p	Fark (LSD) ve η^2
1. Hasta olmadığı hâlde rapor alma	Lisans	299	4.32	0.82	2-522	7.97	0.00	A-B
	TYL (Sosyal)	96	3.94	0.79				C-B
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.24	0.71				$\eta^2 = 0.03$
2. Kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme	Lisans	299	3.89	1.16	2-522	3.53	0.03	A-B
	TYL (Sosyal)	96	3.62	1.03				A-C
	TYL (Fen ve Mat.)	130	3.65	0.99				$\eta^2 = 0.01$
3. Derse geç girerek ya da erken ayrılarak eğitim sürecini kesintiye uğratma	Lisans	299	4.39	0.74	2-522	4.95	0.00	A-B
	TYL (Sosyal)	96	4.13	0.65				
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.27	0.70				$\eta^2 = 0.02$

4. Derste öğrencilerin soru sormasına izin vermeme	Lisans	299	4.50	0.66	2-522	6.26	0.00	A-C
	TYL (Sosyal)	96	4.47	0.59				B-C
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.26	0.67				$\eta^2 = 0.02$
5. Sınavlarda kopya çekilmesine göz yumma	Lisans	299	4.35	0.83	2-522	4.39	0.01	A-B
	TYL (Sosyal)	96	4.09	0.76				C-B
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.35	0.63				$\eta^2 = 0.01$
6. Öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme	Lisans	299	4.00	1.07	2-522	4.23	0.01	C-A
	TYL (Sosyal)	96	4.21	0.78				
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.26	0.78				$\eta^2 = 0.01$
7. Okulda ve sınıfta öğrencilerin sağlığını korumak için yeterli çabayı göstermeme	Lisans	299	4.47	0.64	2-522	6.37	0.00	A-B
	TYL (Sosyal)	96	4.31	0.46				A-C
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.25	0.68				$\eta^2 = 0.02$
8. Ulusal eğitim politikalarına bağlı olmama	Lisans	299	4.47	0.71	2-522	5.47	0.00	A-C
	TYL (Sosyal)	96	4.36	0.65				
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.23	0.71				$\eta^2 = 0.02$
9. Alanıyla ilgili yayınları takip etmeme	Lisans	299	4.14	0.78	2-522	8.23	0.00	A-B
	TYL (Sosyal)	96	3.82	0.64				A-C
	TYL (Fen ve Mat.)	130	3.94	0.63				$\eta^2 = 0.03$
10. Sınav sonuçlarını zamanında açıklamama	Lisans	299	4.11	0.85	2-522	4.66	0.01	A-B
	TYL (Sosyal)	96	3.87	0.54				A-C
	TYL (Fen ve Mat.)	130	3.92	0.79				$\eta^2 = 0.02$
11. Hatalarını kabul etmeme	Lisans	299	4.46	0.71	2-522	3.82	0.02	A-C
	TYL (Sosyal)	96	4.46	0.56				B-C
	TYL (Fen ve Mat.)	130	4.27	0.61				$\eta^2 = 0.01$

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının etik dışı davranışlara ilişkin görüşleri öğrenim görülen program değişkenine göre 11 maddede farklılaşmaktadır. Hasta olmadığı hâlde rapor alma, kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme, derse geç girerek ya da erken ayrılarak eğitim sürecini kesintiye uğratma, derste öğrencilerin soru sormasına izin vermeme, okulda ve sınıfta öğrencilerin sağlığını korumak için yeterli çabayı göstermeme, ulusal eğitim politikalarına bağlı olmama, alanıyla ilgili yayınları takip etmeme ve sınav sonuçlarını zamanında açıklamama gibi etik dışı davranışları lisans öğrencileri diğer öğrencilere göre daha yüksek düzeyde etik dışı davranış olarak görmektedir. Öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme davranışında, fen ve matematik alanlar tezsiz yüksek lisans programı öğrencileri diğer öğrencilere göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Sınavlarda kopya çekilmesine göz yumma davranışında sosyal alanlar tezsiz yüksek lisans programı öğrencileri; hatalarını kabul etmeme davranışında ise fen ve matematik alanlar tezsiz yüksek lisans programı öğrencileri en düşük ortalamaya sahiptir.

Program değişkenine göre yapılan karşılaştırmalarda farklılığın etki derecesini belirlemede, η^2 istatistiği kullanılmıştır. Dolayısıyla katılımcı görüşleri arasında tüm maddelerde “düşük düzeyde ($\eta^2 < 0.06$)” bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 4'te lisans eğitimi alan öğretmen adaylarının etik dışı davranışlar hakkındaki görüşlerinin sınıf düzeyi değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4'te de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının etik dışı davranışlara ilişkin görüşleri sınıf düzeyi değişkenine göre beş maddede farklılaşmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ikinci sınıf öğrencileri, tüm maddelerde etik ilkelere yüksek düzeyde katılım göstermiştir. İkinci sınıf öğrencileri; verdiği sözde durmama, derste öğrencilerin soru sormasına izin vermeme, kararlarında tutarsız olma gibi maddelere diğer gruplardan; sınav sonuçlarını zamanında açıklamama maddesine üçüncü sınıf öğrencilerinden daha fazla katılım göstermişlerdir. Sınıf içi kuralları kendi başına belirleme maddesine ise üçüncü sınıf öğrencileri diğer gruplara göre daha az katılım göstermişlerdir. Farklılığın etki derecesini belirlemede η^2 istatistiği kullanılmıştır. Dolayısıyla katılımcı görüşleri arasında tüm maddelerde “düşük düzeyde ($\eta^2 < 0.06$)” bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.

Lisans Eğitimi Alan Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Puanlar	Sınıf düzeyi	n	$\bar{x}$	S	sd	F	p	Fark (LSD) ve η^2
1. Verdiği sözde durmama	2. sınıf	87	4.74	0.61	2-296	4.51	0.01	2-3
	3. sınıf	133	4.49	0.65				2-4
	4. sınıf	79	4.48	0.74				$\eta^2 = 0.03$
2. Sınıf içi kuralları kendi başına belirleme	2. sınıf	87	4.20	0.97	2-296	7.12	0.00	2-3
	3. sınıf	133	3.75	0.93				4-3
	4. sınıf	79	4.10	0.84				$\eta^2 = 0.04$
3. Derste öğrencilerin soru sormasına izin vermeme	2. sınıf	87	4.65	0.66	2-296	3.61	0.02	2-3
	3. sınıf	133	4.46	0.58				2-4
	4. sınıf	79	4.39	0.77				$\eta^2 = 0.02$
4. Kararlarında tutarsız olma	2. sınıf	87	4.60	0.61	2-296	5.19	0.00	2-3
	3. sınıf	133	4.33	0.67				2-4
	4. sınıf	79	4.30	0.80				$\eta^2 = 0.03$
5. Sınav sonuçlarını zamanında açıklamama	2. sınıf	87	4.29	0.85	2-296	3.42	0.03	2-3
	3. sınıf	133	3.99	0.81				
	4. sınıf	79	4.11	0.90				$\eta^2 = 0.02$

Tartışma

Öğretmen yetiştirme ile ilgili olarak dünyadaki uygulamalara bakıldığında öğretmenlerin etik ilkeler çerçevesinde yetiştirilmesi, hizmet öncesi eğitim süreçlerinde başlamaktadır (Pehlivan-Aydın, 2001). Bu amaçla öğretmen adayları etik ilkeler konusunda bilinçlendirilmekte ve etik davranışlar hakkında bilgilendirilmektedir. Bu çalışmada, öğretmen adaylarının mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi amaçlan-

mıştır. Elde edilen bulgulara göre öğretmen adayları etik dışı davranışları yüksek düzeyde etik dışı davranış olarak algılamıştır. Buna göre katılımcıların mesleki etik dışı davranışlara ilişkin farkındalık düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Daha önce yapılan araştırmalarda da (Aksoy, 1999; Gözütok, 1999) benzer bulgulara ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının mesleki etik dışı davranışlara ilişkin farkındalık düzeyinin yüksek olması etik ilkelere uyulması açısından çok önemlidir. Çünkü etik dışı davranışların farkında olunması bu davranışlardan kaçınılmasını sağlayacak ve etik davranışların sergilenmesi oranını da yükseltecektir. Günümüz toplumsal hayatının karmaşık yapısı bu durumu daha da önemli hâle getirmektedir. Çünkü günümüz toplumunda etik ikilemlerle daha çok karşılaşılmakta ve bu ikilemlerin çözümleri daha zor olmaktadır.

Öğretmen adayları, “Öğrenciler arasında zengin-fakir ayrımı yapma” davranışını en yüksek düzeyde etik dışı davranış olarak görmektedir. Aksoy (1999) da araştırmasında öğretmen adaylarının % 90’dan fazlasının “Öğrenciler arasında ekonomik düzeye göre ayrımcılık yapmak” davranışını etik dışı davranış olarak gördüklerini belirlemiştir. Öğretmen adaylarının bu görüşü eğitim açısından çok önemlidir. Çünkü eğitimden beklenen önemli bir işlev de bireylerin toplumdaki durumuna bakmadan yukarı dikey hareketlilik sağlamasıdır. Dikey hareketlilik, bireyin toplumsal sınıf içerisindeki konumunda değişiklik gerçekleştiren hareketlilik (İpek, 2009). Bu yolla toplumsal değişme sağlanacak ve toplum daha yaşanılabilir bir toplum hâline gelecektir.

Katılımcıların en düşük düzeyde etik dışı davranış olarak gördükleri davranış ise “Kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme” davranışdır. Davranışa ilişkin aritmetik ortalama “etik değil” yanıtına yakın olsa da katılımcıların önemli bir kısmı bu davranışın tam olarak etik dışı davranış olmadığını belirtmiştir. Öğretmen adaylarının bu davranışı tam olarak etik dışı davranış görmemelerinde, içinde bulunulan sosyoekonomik durum etkili olabilir. Çünkü yapılan araştırmalara göre öğretmenlerin önemli bir kısmı ek iş yapmaktadır. Bu ek iş içerisinde en çok yapılanlar ise özel ders vermek, dershanelerde çalışmak, pazarda çalışmak, ticaretle uğraşmak gibi işlerdir. Türk Eğitim Sen (2008) tarafından yapılan bir araştırmada ankete katılanların % 19,7’si özel ders vermekte, % 6,2’si ise dershanede çalışarak ek gelir sağlamaktadır. Ekonomik sebepler gerekçe gösterilerek öğretmenlerin ek iş yapması zamanla doğallaşmaktadır. Öğretmen adayları da bu durumları gözleyerek, bunların yapılabileceği düşüncesini geliştirebilmektedir. Ancak

bir öğretmenin, kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders vermesi kesinlikle etik dışı bir davranıştır.

Katılımcıların görüşleri, toplam puanda cinsiyet, öğrenim görülen program ve sınıf değişkenlerine göre değişmemektedir. Buna göre öğretmen adaylarının etik dışı davranışlar ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, öğrenim görülen program ve sınıf değişkenlerinden etkilenmediği söylenebilir. Ancak madde bazında yapılan karşılaştırmalarda cinsiyet, öğrenim görülen program ve sınıf değişkenlerine göre farklılıklar belirlenmiştir.

Cinsiyete göre fark bulunan maddelerde kadın öğretmen adaylarının erkeklerle göre etik dışı davranışlar konusunda daha duyarlı oldukları görülmektedir. Ancak katılımcıların görüşleri tüm maddelerde “düşük düzeyde” farklılaşmaktadır. Pelit ve Güçer (2005, 2006) de araştırmalarında etik dışı uygulamalar hakkında kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarından daha hassas olduklarını belirlemiştir. Kadın öğretmenlerin en yüksek düzeyde etik dışı gördükleri davranış, “Öğrencilere fiziksel ceza (dayak vb.) uygulama” davranışdır. Erkek öğretmen adayları ise en çok, “Belirli dinlerin ya da bu dinler içindeki grupların (mezheplerin vb.) önemsiz olduğunu öğretme” davranışını etik dışı davranış olarak görmektedir. Aksoy (1999) da araştırmasında öğretmen adaylarının % 90’dan fazlasının “Öğrenciler arasında etnik ya da dinî ayrımcılık yapmak” davranışını etik dışı davranış olarak gördüklerini belirlemiştir.

Öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri programa göre yapılan karşılaştırmada ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Katılımcıların görüşleri arasında tüm maddelerde “düşük düzeyde” bir farklılık olsa da etik dışı davranışlar konusunda, lisans programlarında öğrenim gören öğrenciler tezsiz yüksek lisans programlarında öğrenim gören öğrencilere göre daha duyarlıdır. Lisans öğrencileri, sadece “Öğrenci ve velilerin pahalı hediyelerini kabul etme” davranışında tezsiz yüksek lisans programı öğrencilerinden daha düşük ortalamaya sahiptir. Lisans öğrencileri, bu davranışı tezsiz yüksek lisans öğrencilerine göre daha düşük düzeyde etik dışı davranış olarak görmektedir.

Lisans öğrencileri ile tezsiz yüksek lisans programı öğrencilerinin görüşleri arasındaki farkın sebebi tezsiz yüksek lisans programı öğrencilerinin eğitim fakültesindeki eğitim sürelerinin bir yıl gibi kısa bir zamanı kapsaması olabilir. Eğitim fakültesi öğrencileri öğretmen olmak amacı ile bu fakülterelere gelmekte ve öğretmenlik mesleği ile ilgili daha fazla ders almaktadır. Ancak tezsiz yüksek lisans öğrencileri fen-edebiyat fakültesi mezunudur

ve bu öğrencilerin ilk amacı aslında öğretmen olmak değildir. Fen-edebiyat fakültelerinin öncelikli amacı da öğretmen yetiştirmek değildir.

Araştırmada lisans öğrencilerinin etik dışı davranışlar ile ilgili görüşlerinin sınıf düzeyine göre değişip değişmediği de araştırılmış ve beş maddede farklılık belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının görüşleri arasında tüm maddelerde “düşük düzeyde” bir farklılık olsa da farklılık belirlenen maddelerin tamamında ikinci sınıf öğrencileri etik dışı davranışları diğer sınıflara göre daha yüksek düzeyde etik dışı davranış olarak görmektedir. Sınıf düzeyi yükseldikçe, öğretmen adaylarının davranışları etik dışı algılama düzeyleri düşmektedir. Bu düşüş genellikle düzenli bir şekildedir. Fark çıkan maddelerin üç tanesinde en düşük ortalamaya dördüncü sınıflar sahipken, ikisinde üçüncü sınıflar daha düşük ortalamaya sahiptir.

Öğretmen adaylarının mesleki etik dışı davranışlara yüksek düzeyde katılım gösterdiği belirlenmiştir. Ancak etik ilkeler her zaman uygun davranılması gereken ilkelerdir. Bu nedenle öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimlerinde meslek etiği ilkelerine daha duyarlı hâle gelmeleri için önlemlerin alınması önerilebilir. Araştırma sonuçlarının Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi dışında öğrenim gören öğretmen adaylarına genellenebilmesi için, başka üniversitelerde öğrenim gören öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlenmesine yönelik araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, N. (1999, Fall). Educators' beliefs about ethical dilemmas in teaching: a research study among elementary school teachers in Turkey. *American Association of Behavioral and Social Sciences*, 2. Retrieved June 20, 2009, from <http://aabss.org/journal1999/f18Aksoy.html>.
- Altınkurt, Y. & Karaköse, T. (2009). İlköğretim okulu müdürlerinin etik liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 269-80.
- Altunışık R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayınevi.
- Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baloğlu, N., Karadağ, E. & Doğan, A. E. (2008). İlköğretim okulu yöneticilerinin mesleki etik davranışları. *İş Ahlakı Dergisi*, 1(2), 7-26.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (2. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dunteman, G. H. (1989). *Principal components analysis*. Newbury Park, CA: SAGE.
- Gözütok, F. D. (1999). Öğretmen adaylarının etik davranışları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32(1-2), 83-99.
- Green, S. B., Salkind, N. J., & Akey, T. M. (1997). *Using SPSS for windows analyzing and understanding data*. New Jersey, NJ: Prentice-Hall.
- Gümüşeli, A. İ. (2006). *Okul müdürleri için geliştirilen liderlik standartları ve bu standartlarla ilgili Türk eğitimcilerinin görüşleri*. <http://www.agumuseli.com> adresinden 1 Kasım 2006 tarihinde edinilmiştir.

- Haynes, F. (2002). *Eğitimde etik* (çev. S. K. Akbaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İpek, C. (2009). Eğitimin toplumsal temelleri. H. B. Memduhoğlu & K. Yılmaz (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s. 45-71). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kuçuradi, İ. (1988). *Uludağ konuşmaları: Özgürlük, ahlak, kültür kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayını.
- Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve etikler. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 423, 7-9.
- Pallant, J. (2003). *SPSS survival manual*. Berkshire: Open University Press.
- Pehlivan-Aydın, İ. (2001). *Yöneltilmiş, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Pelit, E. & Güçer, E. (2005, Kasım). Ticaret ve turizm meslek dersi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamaları. *II. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu* içinde (s. 71-85). Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sakarya.
- Pelit, E. & Güçer, E. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ve öğretmenleri etik dışı davranışa yönelten faktörlere ilişkin algılamaları. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2006/2, 95-119.
- Tepe, H. (2000). *Etik ve meslek etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Türk Eğitim Sen. (2008). *Öğretmenler ek iş yapmak zorunda kalıyor*. http://www.turkegitimsen.org.tr/haber_goster.php?haber_id=1204 adresinden 15 Aralık 2009 tarihinde edinilmiştir.